

Samenvatting

De Minister van Veiligheid en Justitie heeft de afgelopen jaren meerdere malen zijn zorgen geuit over het brede scala aan vermogensdelicten dat door mobiele bendes wordt gepleegd en over de schade die dat bij burgers en bedrijven teweegbrengt. Voor het begrip 'mobiele bendes' is in Europees verband een gemeenschappelijke definitie opgesteld, die als volgt luidt: *'Een mobiele (rondtrekkende) dadergroep is een vereniging van daders die zich stelselmatig verrijken middels vermogenscriminaliteit of fraude (bijvoorbeeld diefstal, inbraak in woningen of andere gebouwen, georganiseerde winkeldiefstal, zakkenrollen, ladingdiefstal, metaaldiefstal, diefstal op bouwplaatsen en fraude met geldautomaten (skimming)), een breed scala aan operaties uitvoeren en internationaal actief zijn.'* Deze definitie is door de Nederlandse overheid overgenomen. Volgens deze definitie is sprake van mobiel banditisme als aan vier kenmerken wordt voldaan: (1) het stelselmatig plegen van (2) vermogenscriminaliteit, waarbij (3) wordt samengewerkt door daders die (4) internationaal actief zijn. Inmiddels zijn in Nederland verschillende projecten opgezet om mobiel banditisme tegen te gaan. Het Nederlandse beleid richt zich, naast intensivering van de opsporing, nadrukkelijk op het *tegenhouden* van mobiel banditisme. Door het vergaren van kennis over de verschillende 'stappen' in het criminele bedrijfsproces van een mobiele bende, kan meer zicht worden verkregen op de wijze waarop mobiele bendes worden gefaciliteerd en van welke legale actoren en gelegenheden ze misbruik maken. Die kennis kan door de overheid worden gebruikt om het criminele bedrijfsproces te stoppen of te verstoren.

Doel van deze research synthese is kennis vergaren over de facilitering van mobiel banditisme. Het gaat bij facilitering om actoren en omstandigheden die – bewust of onbewust – mobiel banditisme mogelijk maken en gelegenheid bieden voor deze criminaliteit. De centrale vragen in dit onderzoek worden beantwoord op basis van bestaande wetenschappelijke literatuur en luiden:

- Op welke wijze worden mobiele bendes gefaciliteerd?
- Welke actoren en omstandigheden kunnen worden onderscheiden?

Voor het zoeken naar wetenschappelijke empirische studies is aan de hand van zoektermen systematisch gezocht naar publicaties in verschillende databases. Daarnaast is via de sneeuwbal methode literatuur gevonden. Na een eerste brede selectie van literatuur zijn 118 publicaties gedownload of aangevraagd. Aan de hand van een itemlijst zijn deze publicaties doorgenomen en beoordeeld op hun relevantie voor het onderhavige onderzoek. Publicaties zijn opgenomen als deze gebaseerd zijn op wetenschappelijke empirisch onderzoek en als de empirische data van voldoende methodologische kwaliteit zijn, dat wil zeggen dat de verschillende keuzes in het onderzoeksproces - over onderzoeksgroep, onderzoeksmethoden, dataverzameling, data-analyse - transparant zijn en expliciet zijn beschreven en gemotiveerd. Zowel gepubliceerde als niet-gepubliceerde literatuur (zogenaamde 'grijze' literatuur zoals bijvoorbeeld papers en congrespresentaties) is opgenomen. Publicaties zijn opgenomen als zij in 2004 of later zijn verschenen in de Nederlandse of Engelse taal. Van de 118 verzamelde publicaties zijn er uiteindelijk 41 geselecteerd voor dit onderzoek. Het gaat om wetenschappelijke artikelen, boeken, hoofdstukken in boeken, rapporten en scripties. De geselecteerde publicaties komen voor het overgrote deel uit Nederland en België. Vrijwel alle gevonden en geselecteerde publicaties gaan over mobiele bendes uit Midden- en Oost-Europa, hoewel de herkomst van mobiele bendes geen selectie criterium was.

Bij de beschrijving van de bevindingen wordt in dit rapport een fase-indeling gehanteerd die is ontleend aan Spapens (2005). We maken onderscheid tussen drie fasen: (1) voorbereidingen; (2) planning en uitvoering van het delict en 3) verwerking van de buit.

Vorbereidingen

In de geselecteerde studies komt een groot aantal *vervoermiddelen* naar voren die gebruikt worden voor de reis naar Nederland. In de eerste plaats zijn er daders die met een personenauto naar Nederland komen. In de tweede plaats wordt gebruikgemaakt van particuliere pendelbusjes vanuit het land van herkomst. In de derde plaats reizen daders met regulier openbaar vervoer. Het gaat vooral om lijndiensten van internationale busmaatschappijen. Tot slot komt in sommige publicaties naar voren dat leden van mobiele bendes soms ook met het vliegtuig reizen.

Verschiedende publicaties bevatten informatie over de wijze waarop mobiele bendes '*nieuwe*' *bendeleden rekruteren*. Nieuwe leden worden deels geworven in het land van herkomst. Daarnaast worden nieuwe leden hier in West-Europa geworven. In dat geval ontmoeten mensen uit hetzelfde land elkaar in cafés, in woonblokken of op andere ontmoetingsplekken waar men landgenoten treft en waar dezelfde taal wordt gesproken. Het gaat dan om werving van mensen die al wat langer in West-Europa verblijven, bijvoorbeeld omdat men hier naartoe is gekomen om werk te verrichten en geld te verdienen, al dan niet illegaal. Uit enkele studies blijkt dat mobiele bendes soms ook dwang toepassen om mensen ertoe te brengen mee te werken aan criminele activiteiten.

De aard van de *slaapplaatsen* van mobiele bendeleden varieert sterk. Een deel van de leden heeft een (tijdelijke) basis in een van de grote steden en heeft daar tijdelijk een onderkomen in een appartement. Vaak delen verschillende bendeleden een woning met elkaar. Er zijn verschillende manieren waarop mobiele bendeleden aan (tijdelijke) woonruimte komen: een deel van hen logeert bij familieleden of kennissen die al langer in Nederland verblijven en hier legaal wonen en al dan niet staan ingeschreven. Het gaat meestal om mensen die oorspronkelijk uit hetzelfde land of streek komen en hier al sterker in het lokale maatschappelijke leven zijn ingebed. De persoon die woonruimte beschikbaar stelt, kan actief onderdeel uitmaken van de mobiele bende of alleen als faciliteerder optreden. Ook zijn er mobiele bendes die zelf woonruimte huren.

Daarnaast zijn er mobiele bendeleden die gebruikmaken van hotels, motels, hostels, campings en recreatieparken, alsook bendeleden die 's nachts in hun auto slapen. Het gaat om bendeleden die maar korte tijd hier verblijven. In deze gevallen leunen mobiele bendes niet of in veel mindere mate op connecties met lokaal gevestigde landgenoten. Het gaat dan eveneens om bendeleden die hier kort verblijven en voor wie de auto dienst doet als goedkoop onderkomen.

Planning en uitvoering van de roof

Uit de bestudeerde literatuur komt naar voren dat mobiele bendes zich veelal schuldig maken aan (seriematige) inbraak in woningen, auto's, winkels en bedrijven. Verder zijn sommige mobiele bendes primair gericht op autodiefstal of op zakkenrollerij en houden sommigen zich vooral bezig met ramkraken of skimming. In literatuur komen verder enkele gevallen voor waarin het gaat om ladingdiefstal, metaaldief-

stal, het in omloop brengen van vals geld en gewapende overvallen, maar dat zijn uitzonderingen.

De keuze voor locaties wordt deels bepaald door de specialiteit van mobiele bendes. Zakkenrollers zijn vooral actief in winkelgebieden en op markten, in toeristische gebieden, horecagelegenheden en in het openbaar vervoer. Mobiele bendes die zich bezighouden met winkeldiefstal, blijken hun werkterrein vooral in middelgrote en kleinere steden te hebben en niet zozeer in de grote steden in de Randstad. Als het gaat om inbraak in woningen en auto's blijkt dat mobiele bendes vaak kiezen voor doelwitten in landelijke gebieden en voor doelwitten die op enige afstand van hun eigen tijdelijke verblijfplaats liggen. Het gaat dan vaak om de 'betere' wijken waar het rustig is en groen en waar vrijstaande huizen staan.

In enkele publicaties komt expliciet naar voren dat mobiele bendes van te voren hebben nagedacht over specifieke doelwitten en plekken waar ze hun slag willen slaan. Dat blijkt uit lijstjes die door de politie tijdens opsporingsonderzoeken bij de spullen van verdachten zijn gevonden en waar adressen, winkels, producten en/of specifieke merken op staan. Uit andere studies komt naar voren dat daders van te voren niet altijd goed weten waar ze precies hun slag zullen slaan en gewoon maar wat rondrijden totdat ze een geschikt doelwit vinden.

Als mobiele bendes eenmaal in Nederland of België zijn, wordt de *reis naar de plaats delict* meestal met de auto afgelegd. Eén aspect dat in dit verband in verschillende publicaties terugkomt, is dat de benodigde auto soms eerst wordt gestolen. In studies komt naar voren dat dat meestal gebeurt door middel van woninginbraak waarbij, naast andere spullen, ook autosleutels worden ontvreemd. De gestolen auto wordt vervolgens gebruikt voor meerdere (seriematige) inbraken in woningen en/of auto's. In enkele publicaties komt naar voren dat auto's soms ook worden gehuurd bij een autobedrijf, mede om met een Nederlands kenteken minder op te vallen en minder snel door de politie te kunnen worden getraceerd.

Om te pakkans te verkleinen en uit het zicht van de politie te blijven, hanteren mobiele bendes uiteenlopende *afschermingsmethoden*. Het gebruik van valse identiteitspapieren is zo'n methode, alsook het gebruik van aliassen en verschillende bij- en schuilnamen. Daarnaast worden verschillende communicatiemiddelen gebruikt om politietaps te omzeilen (skype, portofoons, gsm-jammers, walkie-talkies, steeds wisselende telefoons en sim-kaarten). Een andere afschermingsmethode die in verschillende publicaties naar voren komt, is het zwijgen van bendeleden als zij eenmaal zijn opgepakt en door de politie worden ondervraagd. Binnen de groep lijkt druk te worden uitgeoefend om niet met de politie te praten en daarbij zou geweld niet worden geschuwd, zo komt in enkele studies naar voren. In tegenstelling tot het gebruik van *intern* geweld, blijkt uit verschillende studies dat *extern* geweld door mobiele bendes niet of nauwelijks wordt toegepast. Door geen geweld te gebruiken, proberen mobiele bendes de aandacht van de politie niet op zich te vestigen en zo het risico op ontdekking te minimaliseren. Een andere manier om minder op te vallen is de inzet van kinderen. In enkele publicaties is daar enige informatie over te vinden. Tot slot schermen mobiele bendes zich af door het bewust gebruiken van landsgrenzen en regiogrenzen. Door het overschrijden van die grenzen en het verdelen van activiteiten over meerdere landen, wordt de pakkans verkleind. Een reden daarvoor is dat elk land eigen organisaties kent, met eigen wetgeving en eigen procedures en bevoegdheden ten aanzien van opsporing en vervolging. Als gevolg daarvan wordt informatie over criminaliteit niet automatisch gedeeld tussen landen, waardoor informatie over mobiele bendes versnipperd bij verschillende organisaties aanwezig kan zijn.

Verwerking van de buit

Er zijn grofweg vier plekken waar de buit tijdelijk door mobiele bendes wordt opgeslagen. In een deel van de gevallen worden gestolen spullen in de buurt van de plaats delict verstoppt. Met name na woninginbraken en diefstallen uit auto's worden spullen tijdelijk begraven in nabijgelegen bosjes of struiken om de volgende dag te worden opgehaald. Een tweede plek waar gestolen goederen tijdelijk worden bewaard, is de eigen auto. Auto's zijn soms van geprepareerde ruimtes voorzien waar spullen kunnen worden verstoppt. Daarnaast neemt een deel van de mobiele bendes de gestolen waar mee naar de woning of het verblijf waar ze (tijdelijk) verblijven. Tot slot wordt de buit in sommige gevallen opgeslagen in loodsen. Het gaat dan over het algemeen om de opslag van wat grotere spullen. Voor het tijdelijk opslaan en bewerken van (delen van) gestolen auto's wordt eveneens gebruikgemaakt van loodsen en garages. Het bewerken en helen van gestolen auto's wordt vaak door groepen gedaan die de auto zelf niet stelen, en legale lokale autobedrijven kunnen daar een faciliterende rol bij spelen.

Uit de publicaties komt een variatie naar voren in manieren waarop gestolen spullen hun herbestemming vinden. Allereerst worden spullen soms voor eigen gebruik aangewend (bijvoorbeeld elektronica, smartphones, gereedschappen en auto's). Gestolen goederen worden soms ook geruild of verkocht tussen mobiele bendeleden. Verder komt in literatuur naar voren dat een deel van de mobiele bendeleden spullen en geld naar familie en vrienden in het thuisland in Oost-Europa stuurt. Niettemin worden gestolen goederen meestal doorverkocht; ze worden zowel naar het herkomstland van bendeleden getransporteerd als hier in West-Europa verkocht. Als mobiele bendes ervoor kiezen hun gestolen handelswaar hier in West-Europa te verkopen, is over het algemeen sprake van enige mate van lokale inbedding. Er zijn contacten nodig om gestolen spullen hier te kunnen slijten en men moet de weg hier enigszins kennen. In verschillende studies komt naar voren dat bendeleden hier relaties onderhouden met kleine ondernemers uit de bovenwereld voor de afname van de buit, bijvoorbeeld met café-eigenaren, marktkooplui, werklieden uit de bouwwereld en/of winkeliers. Soms zijn helers uitbaters van cafés die hun horecagelegenheid beschikbaar stellen als ontmoetingsplaats en verkooppunt. Als gestolen spullen naar het herkomstland worden vervoerd, komen deze uiteindelijk terecht op lokale markten waar bendeleden vandaan komen of in winkels. Ook worden goederen in het herkomstland op internet aangeboden. Familieleden van mobiele bendeleden blijken soms een actieve rol te spelen bij de heling, met name als bendeleden zelf niet meteen naar het herkomstland terugkeren maar gestolen spullen voor de verkoop opsturen en familieleden hiervan op de hoogte stellen. Als het gaat om het vervoer van de buit naar het herkomstland, wordt gestolen waar soms als postpakketten opgestuurd naar familieleden in het herkomstland. Daarnaast zijn gewone personenauto's (al dan niet gestolen of gehuurd) en particuliere pendelbusjes veelgebruikte middelen om de buit mee te vervoeren naar het herkomstland, of worden spullen meegegeven aan vrachtwagenchauffeurs. Verder doen bussen van internationale busmaatschappijen dienst als vervoermiddel van gestolen spullen naar het land van herkomst. Gestolen goederen worden soms ook onbemand in de bus meegegeven en dan ter plekke op de plaats van bestemming door een bendelid of familielid opgehaald, zo blijkt uit enkele studies. In wetenschappelijke literatuur is nauwelijks informatie voorhanden over de wijze waarop de geldelijke winsten vervolgens door mobiele bendeleden worden geïnvesteerd.

Slotbeschouwing

De bevindingen uit deze research synthese kunnen kort worden samengevat aan de hand van drie dimensies die gelegenheid bieden aan mobiele bendes, namelijk faciliterende beroepen en beroepsgroepen; sociale bindingen en etnische gemeenschappen en ontmoetingsplekken. Deze dimensies kunnen in combinatie met elkaar inzichtelijk maken welke actoren en omstandigheden nu een faciliterende rol spelen voor (het voortbestaan van) mobiele bendes.

De legale beroepsgroep die het sterkste als facilitator naar voren komt is de transportsector en in het kielzog daarvan de autobranche. Vrachtwagenbedrijven en -chauffeurs maar ook busmaatschappijen, kleine transportbedrijven en autozaken blijken een ondersteunende rol te vervullen gedurende verschillende fasen in het bedrijfsproces. Daarnaast spelen verhuurders van loodsen en garages een faciliterende rol bij de tijdelijke opslag van (grotere) gestolen goederen. Dat wil overigens niet zeggen dat deze bedrijven en beroepsgroepen actief en willens en wetens meewerken. Facilitering kan plaatsvinden zonder dat bedrijven, instituties of individuele medewerkers daarvan op de hoogte zijn. Verder kwam naar voren dat een deel van de mobiele bendes gebruikmaken van mensen uit hun herkomstland die hier al langer in West-Europa wonen en inmiddels lokaal zijn ingebed. Soms is de medewerking van lokaal ingebedde personen doelbewust en kunnen zij ook als verdachten worden aangemerkt, soms is niet duidelijk in hoeverre mensen op de hoogte zijn van de illegale praktijken. Vooral als het gaat om huisvesting, blijken deze etnische gemeenschappen van belang, maar ook als het gaat om andere fasen in het criminele bedrijfsproces blijken zij van nut te kunnen zijn. Daar komt bij dat nieuwe bendeleden mede worden gerekruteerd uit deze etnische gemeenschappen.

Tot slot blijkt dat cafés als ontmoetingsplaats fungeren en een faciliterende rol spelen in verschillende fasen in het criminele bedrijfsproces. Dat geldt vooral voor bendes die wat langer in West-Europa verblijven en niet zozeer voor de groepen die kort hier verblijven. Daarnaast kunnen hotels, recreatieparken en campings als verblijfsplaats fungeren en ook als ontmoetingsplek dienst doen.

Uit deze research synthese komt naar voren dat faciliterende actoren en gelegenheden – beroepsgroepen, sociale bindingen en etnische gemeenschappen en ontmoetingsplekken – vaak niet zijn gebonden aan één fase in het criminele bedrijfsproces van mobiele bendes. Het blijken dynamische, terugkerende dimensies te zijn die in verschillende fasen in het bedrijfsproces een ondersteunende rol kunnen spelen voor mobiele bendes. Voor de (preventieve) aanpak van mobiele bendes is het raadzaam de focus mede te richten op deze dimensies.